
ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА, МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ, ПРАВОВИХ ЗАСАД ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ ТА ПРОЦЕСІВ

DOI: 10.33663/0869-2491-2025-36-294-305

УДК 340.1

О. І. ЮЩИК

доктор юридичних наук, професор*

ORCID: 0000-0001-5512-3612

ПРАВОРОЗУМІННЯ В ЛЕЩАТАХ ЮРИДИЧНОЇ СУТНОСТІ (ДО З'ЯСУВАННЯ ПРИРОДИ ПРАВА)

У статті розглянуто та здійснено критичний аналіз визначення сутності права, запропонованого Л. С. Явичем у контексті історичного матеріалізму. Позначено ряд помилкових тверджень автора щодо методології пізнання сутності права, внаслідок яких його визначення цієї сутності, з одного боку, виходить за межі права як суспільного явища, а з іншого – через абсолютизацію класового підходу, звужується загальна родова сутність права до його видової юридичної сутності. Здійснено порівняння підходу названого автора до визначення сутності права з так званим нормологічним підходом, запропонованим іншим автором як надкласовий, «універсальний» підхід до пізнання сутності права, і виявлено в обох однаково хибне обмеження сутності права як такого взагалі деякою «юридичною сутністю».

Зроблено висновок, що помилковість методології пізнання сутності права в одному й іншому випадках зумовлена відходом від діалектико-матеріалістичної методології пізнання сутності права або неточним її використанням. Наголошено на необхідності при визначенні сутності права використовувати категоріальний апарат діалектичної логіки та методологію, що пропонується діалектичною теорією права, яка пов'язує з юридичною сутністю не родову

* **Yushchyk Oleksii**, Doctor of Juridical Sciences, Full Professor

поняття права взагалі, а лише видове поняття юридичного права, притаманного тільки класовому суспільству.

Ключові слова: сутність права, юридична сутність, нормативність права, класовість права, види права, юридичне право, діалектична теорія права.

Yushchuk Oleksii. Understanding of law in the grip of juridical essence (to the clarifying the nature of law)

The article examines and critically analyzes the definition of the essence of law proposed by L. S. Yavich within the framework of historical materialism. Several erroneous statements by the author regarding the methodology for understanding the essence of law are identified. These methodological flaws lead to a definition that, on one hand, extends beyond law as a social phenomenon, and on the other, due to the absolutization of the class-based approach, narrows the general essence of law to its juridical essence. A comparison is made between Yavich's approach and the so-called «normological approach», which another author presents as a supraclass, «universal» method for understanding the essence of law. It is revealed that both approaches mistakenly reduce the essence of law in general to a certain «juridical essence».

The conclusion is drawn that the erroneous methodology for understanding the essence of law in both cases is due to either a departure from or an inaccurate application of the dialectical-materialist methodology. The article emphasizes the necessity of employing the categorical framework of dialectical logic and the methodology proposed by dialectical legal theory when defining the essence of law. This theory associates the juridical essence not with the general concept of law, but only with the specific concept of juridical law, which is characteristic exclusively of class-based societies.

Key words: *essence of law, juridical essence, normativity of law, class-based nature of law, types of law, juridical law, dialectical legal theory.*

Актуальність і огляд літератури. В юридичній науці дослідники права, як правило, розглядають його як *цивілізаційне* явище, мало усвідомлюючи, що таким чином вони *родове* поняття «право» ототожнюють з його видовим поняттям «юридичне право». При цьому про *видову сутність* права у зв'язку з його *історичною формою* у теорії права, схоже, взагалі не йдеться. А розгляд поряд з юридичним правом ще інших видів права, зокрема, визначених як *первісне звичаєве* право (що передує юридичному) та *гуманістичне* право (як наступний за юридичним вид права), запропонований лише *діалектичною теорією права* в останнє десятиліття¹.

До цього варто додати, що окремі теоретики права (зокрема, С. С. Алексєєв) також згадують про «гуманістичне» право, проте *не як про вид* права, а визначаючи його як вищий (лібертарний) етап у розвитку юридичного права. Водночас у первісному суспільстві вони не помічають узагалі права як явища, або знаходять у цьому суспільстві деяке «природне право» доволі непевного змісту, виводячи його за межі їх власного загального поняття права².

Варто також зазначити, що у традиційних уявленнях про право серед його різновидів фігурують різноманітні визначення права: «об'єктивне», «суб'єктивне», «приватне», «публічне», «цивільне», «кримінальне», «адміністративне» та інші «галузеві» права, «національне» й «міжнародне» право тощо. При цьому за основу цих визначень обирають різні довільні критерії, ігноруючи загальні логічні вимоги до видового поділу родового поняття, на що уже зверталася увага в літературі³.

Водночас, як відомо з діалектичної логіки, для вказівки якогось поняття або дефініції неодмінно потрібно, щоб до роду було додано також специфічну видову визначеність, а розрізняння видів має значення суттєвого моменту самого поняття. У цьому контексті поняття «право» не є винятком, однак дослідники, пропонуючи власні дефініції поняття права, продовжують ігнорувати згадану тут методологічну вимогу щодо специфічної визначеності поняття права, не розкривають сутності останнього на загальному, особливому та одиничному рівнях.

Навіть найбільш близькі до діалектичного праворозуміння вчені, які свого часу ґрунтовно досліджували сутність права, зокрема, Л. С. Явич, визначали його класовість та економічну зумовленість волі в праві як «головної ідеї», за допомогою якої розкривається багато реальних основ права й вони приводяться до єдиної основи. Остання становить його «глибинну сутність», ідею, яка виражає найсуттєвіше, ustalone, постійне у праві, у його природі як специфічний соціальний феномен на трьох рівнях суспільних відносин: політичних, соціальних і економічних. При цьому автор не пояснював, звідки ще до з'ясування «глибинної сутності права» виникає ця головна ідея, у чому полягає та яким чином зазначена ідея допомагає розкрити реальні підвалини права⁴.

Глибинна сутність права, вважає автор, розгортається й виявляється у його зовнішньому існуванні, визначаючи його властивості, або «юридичну специфіку». Об'єктивне і суб'єктивне право діалектично взаємозв'язані, вони однаковою мірою нормативні; однак у першому це виявляється в абстрактному вигляді та як загальне правило, що неодноразово приміряється до типових ситуацій і відношень, у другому – в конкретному вигляді та як наявна міра можливої поведінки суб'єкта, що має загальне значення для цієї ситуації й даного відношення. Обидва права однаковою мірою повинні захищатися державою та відповідати інтересам панівних класів; обидва формально визначені й конституйовані потребами панівного способу виробництва, слугують зміцненню правопорядку; обидва – масштаби діяльності. Одне без другого в принципі не може існувати й функціонувати.

Глибоку причину органічного зв'язку об'єктивного й суб'єктивного права Л. С. Явич убачав у тому, що позбавлення статусу власне права одного з них стає згубним для другого, виключає з розгорнутої сутності права один з її компонентів (втрачається або сутність першого, або сутність другого порядку). На думку автора, безпосередньо сутність права виражають як юридичні

норми, так і юридичні права суб'єктів, при тому і норми, і права виражають безпосередньо сутність права усіх трьох порядків, хоча суб'єктивні права виражають сутність другого і третього порядків «більшою мірою», ніж юридичні норми. Проте, оскільки *однаковою мірою безпосередній* вираз сутностей різного порядку двома *різними проявами* (нормами та юридичними правами) виглядає сумнівним, то юридичним правам автор надав спроможність виразити глибинну сутність другого й третього порядків більшою мірою, ніж її виражають юридичні норми.

На це варто зауважити, що глибинна сутність права виявляє себе передусім у правових нормах. Усе залежить від розуміння самої норми права. До цього додамо, що право суб'єкта, як і його обов'язок, є моментами норми права (її диспозиції); а в реалізації норми в *конкретному практичному* правовому відношенні нормативна диспозиція (як лише ідеальна *можливість*) набуває дійсності суб'єктного права і правового обов'язку конкретних суб'єктів права, перетворюючи в *дійсність* і саму правову норму.

Тому нормою необхідно вважати не тільки приписи законодавчих актів (на чому зупиняються всі догматичні теорії права), а й *акти поведінки* суб'єктів у конкретних правовідносинах, яка відповідає цим приписам, тобто є *правомірною* поведінкою. Тільки в такому разі ми оперуватимемо *дійсними* нормами і *дійсними* правами суб'єктів, а не міфічними «можливостями» сфер так званого «об'єктивного права» і так званого «суб'єктивного права».

Норма права не обмежується змістом законодавчого акта, що виступає як «передумова» реалізації прав і обов'язків суб'єктів. Адже самі ці права та обов'язки *уже містяться* у положеннях зафіксованих законодавчим актом норм, в їхніх диспозиціях – як *ідеальних*, тобто загальних, *абстрактних* можливостей, визначених приписами цих актів, що *конкретизуються* і стають дійсними нормами права лише в одиничних актах *фактичних* правовідносин. Без реалізації норми в цих фактичних правовідносинах ідеальне правове відношення (диспозиція норми), виражене в положеннях актів законодавства, залишається «нормою на папері». Загальне *здійснюється* в одиничності, завершуючи поняття норми права, яким є єдність моментів загального, особливого та одиничного в її понятті.

Водночас, вказуючи на розділення права на «об'єктивне» та «суб'єктивне», автор зазначав, що справжня межа між ними пролягає в площині абстрактного і конкретного, неперсоніфікованого і персоніфікованого, інституційованого й такого, що не підлягає інституюванню, порівняно обмеженого числа норм і практично безмежної кількості наявних прав, що робить об'єктивне право таким, що більш легко сприймається та пізнається, ніж суб'єктивне право.

Суб'єктивне право, як наявні права конкретних осіб, що вступають у певні суспільні відносини, стверджував Л. С. Явич, передбачає юридичні обов'язки інших суб'єктів таких відносин. Цей зв'язок прав та обов'язків може породжувати правові відносини; змістом конкретних правовідносин

виявляється взаємодія сторін, які мають кореспондуючі права й обов'язки. Оскільки сама діяльність та обов'язки не можуть сприйматися як право, конкретні правовідношення складно трактувати як власне право. Не будь-яке правовідношення може бути включене у поняття права, а наявні права учасників конкретних правовідносин не можуть бути визначені лише як міра юридично можливої поведінки⁵.

У наведеній позиції цього автора помітні ряд принципових моментів, які свідчать про хибність уявлень про сутність права та її вираження в «об'єктивному праві» і «суб'єктивному праві», виявляють головні «больові точки» метафізичного праворозуміння, що утвердилося в загальній теорії права. Непевна відповідь на питання, «включати» чи «не включати» у загальне поняття права такі поняття, як «суб'єктивне право» й «правовідношення», двозначність терміна «абстрактне правовідношення» та визнання цього питання як «одна з найбільш складних проблем теорії права» тільки ускладнюють справу.

Насправді проблема полягає не в тому, включати чи ні в загальне поняття права правовідношення, а в тому, що належить розуміти під правовідношенням, «суб'єктивним правом», правовим обов'язком, нормою взагалі й правовою нормою особливо. Без чіткого розуміння цих та інших базових правових категорій не можна усвідомити природу права як суспільного явища, пізнати його сутність.

Дещо поглибивши традиційне розуміння сутності права, Л. С. Явич, проте, так і не вийшов на задовільне поняття цієї сутності. Його загальний підхід до вироблення наукового праворозуміння (теза про необхідність виходити з реальних суспільних відносин, проникаючи в дійсний зміст права і його сутність, розвиваючи поняття права з багатьох визначень – від простих визначень до сутності, що сприймається абстрактно), – цей загальний підхід відповідає істинній методології з'ясування сутності права. Більше того, його думка, що об'єктивне й суб'єктивне право однаковою мірою нормативні, що ця їх нормативність лише виявляється по-різному (в абстрактному вигляді як загальне правило і в конкретному вигляді як наявна міра можливої поведінки суб'єкта, що має загальне значення для даних ситуації та відношення), впритул наближає теоретиків до визначення не правової норми, а саме права суб'єкта як *вихідного пункту* для проникнення в сутнісні підвалини права.

Однак при цьому сутність права (навіть сутності «різного порядку»), по-перше, має бути сутністю *права*, а не якогось іншого явища, по-друге, бути *єдиною* сутністю права і, нарешті, бути сутністю, яка заглиблюється від явища до її основи через вирішення послідовного ряду суперечностей (що й визначають «різного порядку глибину» сутності права), а далі стати сутністю, яка сходить назад – від основи до явища, залишаючись при цьому постійно в рамках права. А головне, сутність права в її основі має бути діалектично суперечливим роздвоєнням єдиного, зумовленого більш глибоким протиріччям базисного характеру⁶.

Такий підхід до осягнення сутності права як такого й, зокрема, сутності юридичного права вимагає від дослідників стати на позиції діалектичної логіки та матеріалістичного розуміння історії. Без цього неможливо визначити відношення права різних видів до загального поняття права як такого, зокрема, неможливо пізнати в праві природу «юридичного».

При цьому вкрай важливо точно обрати *вихідний пункт* у дослідженні права як початковий пункт руху до його сутності, виокремити ті зовнішні ознаки права, які лежать на поверхні суспільного життя й безпосередньо постають перед уявою суб'єкта. Л. С. Явич вважав зовнішнім виявом права «на самій поверхні державного життя» безпосередні джерела права – санкціоновані владою звичаї, законодавство, що містять загальнообов'язкові правила поведінки. Уже тут автор став на хибний шлях свого руху до з'ясування сутності права, пов'язуючи право лише з державним життям і сприймаючи *опосередковане* (джерела правових норм) за *безпосередньо дане* зовнішнє виявлення права.

Та коли йдеться про джерела норм, то на поверхні суспільного життя ми стикаємося з різними нормативними приписами, що їх містять вказані «джерела»; а ці приписи немає підстав вважати «правовими», доки не з'ясована саме *правова природа* та правова сутність норм, зафіксованих у приписах.

Автор стверджує, що зведена в закон воля панівних класів безпосередньо постає як об'єктивне право. Проте з таким висновком не можна погодитися для права як такого, як суспільного явища, наявного й у додержавному суспільстві без класів. Не випадково він змушений визнати державну волю недостатньою основою права, яку належить подолати, рухаючись до його реальної основи, з огляду на визначення права класиками марксизму як зведеної в закон і матеріально детермінованої волі панівних класів.

З цього визначення автор зробив висновок, що право має низку реальних основ, які містяться у наявних моральних, політичних і економічних відносинах, а також що повна основа права (його сутність) полягає в класовості й економічній зумовленості волі в праві, що її зведено в закон як загальнообов'язковий норматив, найвищий і беззаперечний масштаб правовірних вчинків, взятий державою під охорону. Водночас автор наголосив, що право закріплює загальнокласову волю, а не вузькогрупову тощо, через це акт держави, який санкціонує не загальнокласову волю, правом стати не може.

Знову-таки, тут автор веде мову тільки про сутність права в суспільстві, яке розділено на класи. Але якщо реальні підвалини права шукати в наявних моральних, політичних та економічних відносинах, то, отже, право може бути зумовленим, зокрема й такими економічними та політичними відносинами, які передбачають визначення загальнокласової волі вузькою групою осіб (що зазвичай і має місце), яка нав'язує публічній владі власну волю для зведення її в закон. А якщо нав'язана таким чином групова воля не є дійсною волею панівного класу та не вважається правом, то залишається питання: що

ж у такому випадку вважати правом, оскільки загальнокласової волі держава не виражає?

Для відповіді на це питання слід було б розглянути проблему формування загальнокласової волі та способи вираження її в державній волі, в актах держави, що санкціонують правові норми. Проте Л. С. Явич цієї проблеми не зачіпає, тож його висновки не видаються переконливими.

Рухаючись далі від сутності першого порядку до глибинної сутності права другого і т. д. порядку, автор віддаляється від самого права, втрачаючи з виду його якісну визначеність, його «виключну» властивість нормативності. При цьому автор, розкриваючи протиріччя, закладене в сутності права першого порядку, дійшов висновку, що юридичні норми являють собою офіційне визнання та закріплення домагань панівних класів на власність і владу, на використання їх у своєму інтересі та відповідно до своїх потреб, об'єктивно зумовлених цим способом виробництва матеріальних і духовних благ. Ці загальнокласові домагання виражають такі, що фактично склалися в суспільних відносинах, праві індивідів, які належать найперше панівним класам, а також загальносоціальні права, які формуються в усіх учасників суспільного виробництва, без яких нормально не здійснюється панівний спосіб виробництва. Однаковий і справедливий за існуючих історичних умов масштаб свободи виявляється сутністю права другого порядку.

І цей висновок автора не можна визнати достатньо обґрунтованим. По-перше, не вказано, яке протиріччя «зведеної в закон і матеріально детермінованої панівної волі», як сутності права першого порядку, мається на увазі.

Крім того, не можна зрозуміти, що являють собою юридичні норми без того, щоб визначити сутність права, не знаючи природи права як явища. Дискусійними є й уявлення про права, що «фактично склалися», і теза про вираження цих прав у загальнокласових домаганнях, і поділ вказаних прав на «два сорти». Невідомо, звідки виникає «однаковий і справедливий масштаб свободи», як сутність права другого порядку. Адже якщо права, що фактично складаються, є однаковим і справедливим масштабом свободи, то суспільство само відкинуло б класове право як антисоціальне явище, що не є за своєю сутністю ні однаковим, ні справедливим «масштабом свободи» для всіх учасників суспільного виробництва (тобто як для рабовласника, так і для раба, для феодала і селянина, капіталіста й робітника).

Далі, за схемою Л. С. Явича, ще більш глибокою сутністю права виявляється сама природа відносин власності, існуючої в умовах суспільного поділу праці, відчуження її результату від виробника, неможливості задовольнити кожного члена суспільства за потребою. Відносини власності, присвоєння речі (інших соціальних благ) в умовах обміну «мають правову природу» і тому виявляються глибинною сутністю права. Саме у сфері виробничих відносин, зокрема, у сфері товарообміну, відбувається постійне відтворення економічної основи права будь-якого історичного типу – «в цьому сама суть проблеми», на думку Л. С. Явича.

Відтак, найбільш глибоку сутність права автор убаचाє у природі відносин власності. Без знання цієї природи, звичайно, даремно намагатися пояснити не лише право, а й багато інших суспільних явищ. Та якщо власність і суспільний поділ праці притаманні будь-якому людському суспільству, то відчуження результату праці від виробника, відносини товарного обміну й привласнення в умовах обміну товарів з'являються лише на певному етапі історичного розвитку.

Згідно з уявленням автора, відносини власності мають правову природу не завжди, а лише в умовах товарного обміну; в інших умовах цим відносинам правова природа не властива. Виявляється, природа не всіх відносин власності стає найбільш глибокою сутністю права, а отже, й загальний висновок щодо найглибшої сутності права не є цілком коректним. Так, право привласнення праці трудящих рабовласниками чи феодалами ґрунтується не на товарних, а на інших відносинах.

Взагалі, економічна основа права в різних суспільствах є різною, а тому різним виявляється й саме право. Теза про те, що відносини власності (хоча б лише в умовах обміну) «мають правову природу» і через це становлять глибинну сутність права, нічого не додає для пізнання останньої, оскільки без відповіді залишається головне питання: звідки *правова* природа у *економічного* відношення власності, та чому одні відносини власності мають правову природу, а інші такої природи не мають? До того ж висновок про наявність у відносин власності правової природи може бути зроблено не раніше, ніж буде з'ясована природа самого права, а це уже передбачає розуміння його сутності.

За словами Л. С. Явича, сутність глибокого рівня програмує майбутню нормативність права, проте іманентно її не містить. Коли ця глибинна сутність, як і сутність права другого порядку, не реалізується в сутності першого порядку, ми маємо право без його офіційного визнання, так зване неюридичне право. Отже, автор від єдиного феномена права вийшов на два *різних феномени права*, а саме: на «юридичне право», що містить сутності усіх трьох порядків і властивість нормативності та отримало офіційне визнання, а також до «неюридичного права» («права в загальносоціальному сенсі»), яке визначається сутностями третього та другого порядку (що не знаходять реалізації в класово-вольовій сутності першого порядку), тобто до права, що не має офіційного визнання й аспекту нормативності.

Таке аморфне «неюридичне право» важко уявити взагалі як право, воно асоціюється з уявленням про явища, названі Ж. Карбоньє «інфраюридичними»; явища, близькі до права й подібні йому. Та й сам автор визнає невизначеність свого уявлення про «право в загальносоціальному сенсі», розглядаючи його як такий собі «юридичний напівфабрикат», незавершений продукт процесу правоутворення. Про це свідчать його зауваження щодо постійно існуючої в класовому суспільстві об'єктивної необхідності завершення цього процесу шляхом офіційного визнання «неюридичного права», зведення в

закон панівної волі, тобто перетворення його в повноцінне «юридичне право». Так нектасове «право в загальносоціальному сенсі» переводиться в класове «юридичне право», а сутності права третього й другого порядку зникають із сутністю права першого порядку.

Насправді, складаючи загальне уявлення про сутність права, Л. С. Явич традиційне для радянської юридичної науки розуміння класово-вольової сутності права доповнює моментом, пов'язаним із загальносоціальними засадами права як однакового та справедливого масштабу свободи, що заданий відносинами власності в класовому суспільстві. Водночас він не уявляє існування права у безкласовому, зокрема первісному, суспільстві.

Проте якщо політична та юридична наука, як стверджує автор, засвоюють положення політичної економії, діалектичного й історичного матеріалізму, то юридична наука, за всієї важливості державного визнання і класової спрямованості права, повинна досліджувати право не лише у класовому суспільстві, а й у більш широкій історичній перспективі. Схоже, необхідністю дослідження права в такому сенсі, а не з фрагментарної точки зору класового суспільства, визначався підхід Л. С. Явича до з'ясування сутності права як його дійсної суспільної природи. Проте цю необхідність послідовно реалізувати згаданому авторові не вдалося.

Адже, якщо є єдина сутність права, то усі її «порядки», краще сказати, всі «пласти», нашарування цієї сутності, незалежно від глибини їх «залягання», мають бути предметом вивчення науки про право. Однак і «поверхневий пласт» сутності права першого порядку, і найглибший «пласт» сутності права третього порядку – усе це «пласти» єдиного права. Й попри те, що для розуміння права конкретного суспільства його дослідник повинен вийти за межі права й з'ясувати матеріальні умови, якими визначається зміст права цього суспільства, це ніяк не означає, що за межами права досліджуються його сутності другого й третього порядку (якими, як вважав Л. С. Явич, займаються політична економія та інші неюридичні науки). Якщо сутність права виступає як зворотний (внутрішній) бік його ж як явища, то поза правом немає й не може бути сутності права.

За рамками права є лише умови, в яких воно існує та з яких виходить. Однак ці умови не становлять власної основи права, вони є тією, що зумовлює існування права, основою, є його *передумовами*. Водночас сутність права становить його власна, *зумовлена* основа. Реально існуюче право містить у самому собі свою сутність, що, як його власна основа, в її розгортанні до зовнішнього існування виявляє природу права в його властивостях.

Помилковість позиції Л. С. Явича впливає з абсолютизації класового підходу при визначенні поняття права взагалі, через що «юридична сутність» виступає як загальна сутність права.

Інший автор, А. Ф. Закомлістов, обмежує сутність права як такого його «юридичною сутністю (в цьому він схожий з першим автором), проте з протилежної методологічної позиції. Він у принципі заперечує класовий

підхід до держави і права, «замулюючи» ідеологізовану точку зору «універсально-антропологічними» абстракціями й наукоподібною фразеологією в контексті його особливого так званого нормологічного підходу. З його точки зору, право досліджується та розуміється як «антропологічний норматив», яким «задається відповідна логіка правопорядку». Людина ідентифікується як особина нормативно-правова, оскільки вона «перебуває в контексті нормативно-правового стандарту юриспруденції та етики прав і свобод», її поведінка «задається самою конституцією людини» як «мислячого тіла», а «нормативна логіка існування становить смисл права як форми здійснення свободи»⁷. Відтак, замість сутності права класового суспільства автор веде мову про «юридичну сутність» права абстрактного суспільства взагалі.

Висновки. Опинившись у полоні юридичної сутності права як такого, як загальноісторичного суспільного явища, праворозуміння залишатиметься в цьому полоні до тих пір, поки дослідники права не стануть на твердий методологічний ґрунт матеріалістичної діалектики, на позицію діалектичного праворозуміння.

Яким би багатогранним не було право як феномен, залишається необхідним пізнання його як цілісного феномена⁸. Помилково вважати, що наука про право не в змозі пізнати свій предмет, і що для пізнання сутності права необхідно вийти за межі правової науки в інші суспільні науки⁹. Водночас пізнання сутності права можливе лише тоді, коли в основу дослідження права буде покладено дійсно наукову методологію¹⁰.

1. Ющик А. І. Діалектика права: [у 2 кн.]. Кн. 1: Общее учение о праве (Критический анализ общеправовых понятий). Київ: Ред. журн. «Право України»; Ін Юре, 2013. Ч. I. 456 с.; Ч. II. 768 с. Він же: Діалектика права. Кн. 2: Первобытное право (Очерк теории происхождения права). Київ: Парлам. вид-во, 2021. 864 с.
2. Алексеев С. С. Восхождение к праву. Поиски и решения. Москва: НОРМА, 2001. 447 с.
3. Ющик А. І. Діалектика права. Кн. 1: Общее учение о праве (Критический анализ общеправовых понятий). Ч. II. С. 644.
4. Явич Л. С. Сущность права. Социально-философское понимание генезиса, развития и функционирования юридической формы общественных отношений. Ленинград: Изд-во Ленингр. ун-та, 1985. С. 90–97.
5. Там само.
6. Ющик А. І. Діалектика права. Кн. 1: Общее учение о праве (Критический анализ общеправовых понятий). Ч. II. С. 48 і наст.
7. Закомлисов А. Ф. Юридическая философия. С-Пб.: Юридический центр Пресс, 2003. С. 8–15, 160 і наст.
8. Ющик О. І. Криза праворозуміння і діалектична теорія права. *Право України*. 2016. № 3. С. 263.
9. Ющик О. І. Ескіз діалектичної теорії права. *Право України*. 2016. № 6. С. 163.
10. Ющик О. І. Метод діалектичної теорії права як критерій її наукової новизни. *Право України*. 2016. № 5. С. 155–163.

References

1. Yushchuk A. I. Dialektyka prava: [in 2 books]. Book 1: Obshchee uchenie o prave (Kriticheskiy analiz obshchepравovyykh ponyatiy). Kyiv: Red. zhurn. «Pravo Ukrainy»; In

Yure, 2013. Part I. 456 p.; Part II. 768 p. Same author: *Dialektyka prava*. Book 2: *Pervobytnoye pravo* (Ocherk teorii proiskhozhdeniya prava). Kyiv: Parlam. vyd-vo, 2021. 864 p. **2.** Alekseev S. S. *Voshozhdenie k pravu*. Poiski i resheniya. Moscow: NORMA, 2001. 447 p. **3.** Yushchik A. I. *Dialektyka prava*. Book 1: *Obshchee uchenie o prave* (Kriticheskiy analiz obshchepravovykh ponyatiy). Part II. P. 644. **4.** Yavich L. S. *Sushchnost prava*. Sotsialno-filosofskoe ponimanie genezisa, razvitiya i funktsionirovaniya yuridicheskoy formy obshchestvennykh otnosheniy. Leningrad: Izd-vo Leningr. un-ta, 1985. P. 90–97. **5.** Ibid. **6.** Yushchik A. I. *Dialektyka prava*. Book 1: *Obshchee uchenie o prave* (Kriticheskiy analiz obshchepravovykh ponyatiy). Part II. P. 48 and onward. **7.** *Zakomlistov* A. F. *Yuridicheskaya filosofiya*. Saint Petersburg: Yuridicheskiy tsentr Press, 2003. 548 p. P. 8–15, 160 and onward. **8.** Yushchik O. I. *Kryza pravorozuminnia i dialektychna teoriia prava*. *Pravo Ukrainy*. 2016. No. 3. P. 263. **9.** Yushchik O. I. *Eskiz dialektychnoi teorii prava*. *Pravo Ukrainy*. 2016. No. 6. P. 163. **10.** Yushchik O. I. *Metod dialektychnoi teorii prava yak kryterii yii naukovoï novyzy*. *Pravo Ukrainy*. 2016. No. 5. P. 155–163.

Yushchik Oleksii. Understanding of law in the grip of juridical essence (to the clarifying the nature of law)

This article critically examines the methodology of defining the essence of law, revealing a fundamental flaw in many legal theories that equate the general concept of law with its specific form – juridical law. Legal scholars typically view law as a civilizational phenomenon, largely disregarding its historical development and the existence of other forms of law, such as primitive customary law (preceding juridical law) and humanistic law (which follows it). Only dialectical legal theory, developed in recent decades, has proposed this broader perspective, challenging the traditional focus on juridical law as the sole manifestation of legal reality.

A significant limitation of mainstream legal theories is their failure to address the species-level essence of law, often reducing it to class-based and state-sanctioned norms. While some theorists, such as S. S. Alekseev, recognize the idea of “humanistic law,” they frame it as an advanced stage of juridical law rather than a distinct form of law. Conversely, early societies are either considered devoid of legal structures or are assumed to operate under an ambiguous notion of “natural law,” which does not align with their actual social practices.

The article highlights a fundamental issue in legal categorization: legal scholars frequently classify law using arbitrary criteria without adhering to logical principles of taxonomic division. As a result, numerous subcategories of law—such as objective and subjective law, private and public law, national and international law—are defined inconsistently, lacking a systematic approach to distinguishing general and specific legal concepts. This methodological oversight obscures the deeper essence of law and prevents a coherent understanding of its true nature.

Even scholars closest to the dialectical approach, such as L. S. Yavich, failed to establish a clear methodology for determining the essence of law. Yavich attempted to explain law through its class-based nature and economic determination, arguing that juridical norms represent the institutionalized will of the ruling class. However, his analysis remains incomplete, as it does not clarify how this “deep essence” of law emerges or how it fundamentally structures legal relations. Yavich identifies juridical law’s normative properties, arguing that objective and subjective law are interdependent and function as a unified whole within legal systems. Nevertheless, he does not resolve

key contradictions inherent in his framework, particularly regarding the relationship between legal norms and individual legal rights.

The article argues that a truly scientific understanding of law requires a dialectical approach that situates law within a broader historical and logical framework. Instead of viewing juridical law as the universal form of law, legal scholars must recognize the plurality of legal forms and analyze their evolution from primitive customary norms to class-based legal structures and beyond. Furthermore, legal norms should not be limited to legislative prescriptions, as many traditional theories assume. Rather, they must be understood as actual behavioral norms that materialize in real legal relationships, thereby moving beyond the abstract “objective-subjective” dichotomy.

A comparison is also made with A. F. Zakomlistov’s “normological approach,” which claims to offer a universal legal theory free from class-based constraints. However, Zakomlistov reduces the essence of law to its juridical form, defining it through anthropological and ethical abstractions rather than historical material conditions. His view of law as an “anthropological norm” that defines human existence detaches law from its concrete social and economic basis, ultimately leading to an abstract and non-historical legal conception.

Legal understanding will remain trapped within the confines of juridical essence unless scholars adopt a dialectical methodology that fully accounts for law’s historical transformations. While juridical law remains the dominant legal form in class-based societies, it does not exhaust the full spectrum of legal reality. A comprehensive legal theory must integrate insights from dialectical logic and materialist history to accurately define the nature of law as a social phenomenon. Without such a methodology, legal scholars risk conflating law with state-sanctioned norms, thereby obscuring its deeper ontological and historical foundations.

Key words: *essence of law, juridical essence, dialectical legal theory, legal normativity, class-based law, types of law, primitive law, humanistic law.*